

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. Н. КАРАЗІНА

Л. С. Піхтовнікова

**ЕВОЛЮЦІЯ НІМЕЦЬКОЇ ВІРШОВАНОЇ БАЙКИ
(XIII–XXI століття):
СТИЛІСТИКО-СИНЕРГЕТИЧНИЙ
ТА ЗІСТАВНИЙ АСПЕКТИ**

Монографія

Харків – 2021

Рецензенти:

В. В. Козловський – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри германської філології Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Т. І. Домброван – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри англійської філології та перекладу Українсько-німецького інституту Одеського національного політехнічного університету;

І. Є. Фролова – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри перекладознавства імені Миколи Лукаша Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Затверджено до друку рішенням Вченої ради

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

(протокол № 10 від 27 вересня 2021 року)

Піхтовнікова Л. С. Еволюція німецької віршованої байки (XIII–XXI століття): стилістико-синергетичний та зіставний аспекти : монографія / Л. С. Піхтовнікова. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2021. – 504 с.

ISBN 978-966-285-728-3

У монографії представлено системне філологічне дослідження художнього дискурсу на матеріалі німецької байки та інших малих форм, здійснене уперше в Україні; при цьому структура і зміст жанру вивчається з точки зору самоорганізації еволюційних процесів. До дослідження залучено синергетичну парадигму, яка поєднує лінгвістичний та літературознавчий підходи з урахуванням впливу середовища на еволюцію жанру. Таке багатоаспектне дослідження на значному фактичному матеріалі дозволяє продовжити дослідження в декількох напрямках, що відображено у монографії. Її основа – докторська дисертація Л. С. Піхтовнікової (2000 р.); німецькомовна монографія (2008 р., видана в Німеччині), а також інші новітні доробки з дискурсу малих форм, самоорганізації окремих типів дискурсу і взагалі – самоорганізації мовленнєвих творів. У монографії стосовно лінгвістики представлено всі основні поняття синергетики, що дає плідні, а іноді несподівані висновки щодо процесів самоорганізації жанру, дискурсу.

Для наукової роботи філологів; викладачів, аспірантів, магістрантів і студентів філологічних спеціальностей.

УДК 803.0 - 801.6

ISBN 978-966-285-728-3

© Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2021

© Піхтовнікова Л. С., 2021

© Чорна О. Д., макет обкладинки, 2021

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	8
Із передмови до монографії «Синергія стилю байки: німецька віршована байка XIII–XX ст.» (1999 р.)	10
Замість передмови (із виступу на захисті дисертації)	10
ЧАСТИНА I. ЕВОЛЮЦІЯ СТИЛЮ НІМЕЦЬКОЇ ВІРШОВАНОЇ БАЙКИ (XIII–XXI ст.)	15
ВСТУП	16
РОЗДІЛ 1. ОСНОВНІ ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЕВОЛЮЦІЇ НІМЕЦЬКОЇ ВІРШОВАНОЇ БАЙКИ В СИНЕРГЕТИЧНОМУ АСПЕКТІ	34
1.1. Проблеми дослідження стилю німецької байки на головних етапах еволюції	34
1.2. Теоретичні основи й методи дослідження	36
1.2.1. Синергетика як універсальний метод дослідження системних еволюціонуючих об'єктів	36
1.2.2. Лінгвостилістичні концептуальні основи та методи дослідження й інтерпретації текстів. Статистичні методи дослідження	38
1.2.3. Співвідношення понять «жанр» і «тип тексту»	45
1.3. Обґрунтування правомірності застосування синергетики до лінгвостилістичного дослідження байки в діахронії	46
1.4. Суперечливість еволюціонуючої системи байки	54
1.5. Наявність атракторів (позасистемних зон тяжіння)	55
1.6. Відкритість та дисипативність еволюціонуючої системи байки	58
1.7. Нелінійність розвитку системи байки. Суперечливість та нелінійність системи байки на головних етапах лінгвостилістичної еволюції	59
1.8. Самоорганізація еволюціонуючої системи байки	61
Висновки.....	63
РОЗДІЛ 2. ЕВОЛЮЦІЯ МЕХАНІЗМУ МЕТАФОРИЗАЦІЇ ТА СТАНОВЛЕННЯ ОБРАЗУ-СИМВОЛУ БАЙКИ	68
2.1. Метафоризація та образ-символ байки.....	68
2.2. Еволюція образу-символу байки	72
2.2.1. Образ-символ та афористичність байки. «Незавершений» образ-символ байки	72
2.2.2. Байки із завершеними образами-символами	73
2.2.3. Байки з незавершеними образами-символами	75
2.2.4. Відповідність характеру метафори і семантичної ємності образу-символу байки	78

2.2.5. Параметр порядку та образ-символ байки.....	81
2.3. Історико-стилістичний розвиток байки та синергетичні атрактори	84
Висновки.....	86

РОЗДІЛ 3. ЕВОЛЮЦІЯ СТИЛЮ НІМЕЦЬКОЇ БАЙКИ ДО ЕПОХИ ПРОСВІТНИЦТВА (XVIII ст.). ЗАРОДЖЕННЯ ГОЛОВНИХ ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНИХ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ.....

3.1. Антична байка та її вплив на головні тенденції еволюції мови й стилю німецької байки.....	90
3.2. Еволюція стилю байки в німецькій літературі середньовіччя (XIII, XIV ст.)	96
3.3. Стиль байки епохи Гуманізму та епохи Реформації (XV–XVI ст.)....	102
3.4. Стилістичні особливості байки періоду Барокко (XVII ст.)	110
3.5. Головні прохідні традиції в еволюції форми й змісту німецької байки	114
Висновки.....	116

РОЗДІЛ 4. ЕВОЛЮЦІЯ ВІРШОВАНОЇ БАЙКИ ЕПОХИ ПРОСВІТНИЦТВА В СИСТЕМНО-СТИЛІСТИЧНОМУ АСПЕКТІ.....

4.1. Екстралінгвальна та стилістична характеристика жанру байки епохи Просвітництва.....	119
4.1.1. Вплив Лафонтена на еволюцію стилю байкової творчості в Німеччині.....	121
4.1.2. Особливості еволюції стилю німецької байки епохи Просвітництва	122
4.2. Лінгвостилістична характеристика віршованої байки на початку епохи Просвітництва (Д.В. Тріллер, Д. Штоппе)	124
4.3. Лінгвостилістичні особливості віршованої байки Ф.ф. Хагедорна... 127	
4.4. Лінгвостилістичні особливості віршованої байки Кр.Ф. Геллерта... 140	
4.5. Лінгвостилістична характеристика віршованої байки М.Г. Ліхтера	148
4.6. Мовностилістичні особливості віршованої байки В.Л. Глейма..... 151	
4.7. Основні положення концепцій байки епохи Просвітництва..... 153	
4.8. Мова та стиль віршованої байки Г.Е. Лессінга та інших поетів-байкарів епохи Просвітництва: порівняльний аспект	155
4.9. Лінгвостилістична характеристика віршованої байки Г.К. Пфєффеля та загальна еволюція її стилю	158
4.10. Віршована байка Й.Г. Гердера в еволюції німецької віршованої байки: системно-синергетичний та лінгвостилістичний аспекти.....	165
4.11. Лінгвостилістична характеристика віршованої байки інших байкарів епохи Просвітництва	170
Висновки.....	177

РОЗДІЛ 5. ЕВОЛЮЦІЯ СТИЛЮ НІМЕЦЬКОЇ ВІРШОВАНОЇ БАЙКИ В ПЕРІОД МІЖ ЕПОХОЮ ПРОСВІТНИЦТВА ТА ХХ ст.	180
5.1. Загальна характеристика екстралінгвальних умов та особливостей мови й стилю віршованої байки ХІХ ст.	180
5.2. Індивідуальні особливості мови та стилю віршованої байки ХІХ ст. (Г. Гейне, А.Е. Фрьоліх, В. Буш, М.ф. Ебнер-Ешенбах, О. Веддиген, Ф. Хаут і В. Гей, Г. Фальке)	182
Висновки	194
РОЗДІЛ 6. ЕВОЛЮЦІЯ СТИЛЮ НІМЕЦЬКОЇ ВІРШОВАНОЇ БАЙКИ у ХХ і ХХІ ст.	195
6.1. Загальна характеристика еволюції мови та стилю німецької байки ХХ–ХХІ ст.	195
6.2. Індивідуально-стилістична характеристика німецької віршованої байки І половини ХХ ст. (Л. Фульда, О. Ернст, О.Й. Бірбаум, Т. Етцель, Х.Х. Еверс, Ф.В.ф. Остерен, А. Вольмут, Е. Вайнерт)	200
6.3. Еволюція стилю німецької байки ІІ половини ХХ ст.	210
6.3.1. Лінгвостилістична характеристика байок Р. Кунце і Дж. Крюсса	210
6.3.2. До дискусії про актуальність жанру байки й інших малих форм на сучасному етапі	215
6.3.3. Лінгвостилістичні особливості німецької віршованої байки 80–90-х років ХХ ст. і початку ХХІ ст.	216
6.3.4. Концепція байки та стиль байок В. Лібхена в еволюції байки ХХ ст.	221
Висновки	234
РОЗДІЛ 7. СТИЛЬОВІ АРХЕТИПИ В ЕВОЛЮЦІЇ НІМЕЦЬКОЇ БАЙКИ	236
7.1. Проблема стилю та архетипу. Перехід стилю в архетип	236
7.2. Загальна лінгвостилістична характеристика головних стильових архетипів байки. Спадкоємність стилю	239
7.2.1. Стильовий архетип риторично-стилої байки	239
7.2.2. Стильовий архетип поетично-розважальної байки	242
7.2.3. Стильовий архетип соціально-критичної байки	244
7.2.4. Стильовий архетип байки-розповіді для дітей та юнацтва	245
7.2.5. Стильовий архетип абстрактно-інтелектуальної байки з глобалізованим образно-символічним значенням	246
7.2.6. Стильовий архетип жартівливо-комічної байки	247
Висновки	249
РОЗДІЛ 8. ЕВОЛЮЦІЯ СТИЛЮ БАЙКИ ЯК ВЗАЄМОДІЯ З ІНШИМИ МАЛИМИ ФОРМАМИ	251
8.1. Віршована байка і споріднені літературні форми (власне-притча, повчальна віршована розповідь-притча, дидактична поема, жарт, епіграма, афоризм, прислів'я, коротке оповідання, анекдот, оповідання про тварин, казка про тварин, тваринний епос)	251

8.2. Головні стильові риси віршованої байки і споріднені жанри.....	271
8.3. Взаємопроникнення зон впливу байки і найближчих споріднених форм (притчі, афоризму, епіграми).....	273
Висновки.....	278

РОЗДІЛ 9. ЕВОЛЮЦІЯ НІМЕЦЬКОЇ ВІРШОВАНОЇ БАЙКИ

ТАСУЧАСНА УКРАЇНСЬКА І РОСІЙСЬКА ВІРШОВАНА БАЙКА:

СТИЛІСТИКО-ЗІСТАВНИЙ АСПЕКТ.....	280
Висновки.....	287

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....

Список використаних джерел.....	299
Джерела художніх текстів.....	315
Лексикографічні довідники.....	326
Джерела текстів німецьких байок та перевидань XXI ст.	327
Німецькі джерела з дидактизації байки та інших малих форм.....	329
Новітні німецькі видання критично-дослідницької літератури (початок XXI ст.).....	330

ЧАСТИНА II. НОВІТНІ РОЗРОБКИ В РОЗВИТОК

ТЕМАТИКИ ДОКТОРСЬКОЇ ДИСЕРТАЦІЇ: ВИБРАНІ ПРАЦІ.....

1. Языковые фильтры: неравновесные состояния и развитие языка Пихтовникова Л.С.	332
2. Предпосылки самоорганизации несобственно-прямой речи в художественном дискурсе Пихтовникова Л.С.	337
3. Тексты и методы: лингвостилистическая характеристика и интерпретация немецкой притчи как типа текста и как жанра Пихтовникова Л.С.	347
4. Информативность текста и стиль Пихтовникова Л.С.	357
5. МЕТАМЕТАФОРА: уточнення терміна та підходи до аналізу (на матеріалі україномовних та німецькомовних байок і притч) Пихтовникова Л.С.	364
6. Синергетика композиции речевого произведения Пихтовникова Л.С.	370
7. Прагмастилистика дискурса в свете лингвосинергетической парадигмы Пихтовникова Л.С.	379

8. Мегаконцепт СИНЕРГЕТИКА в общенаучной картине мира Піхтовникова Л.С.	396
9. Самоорганизация когнитивной системы при создании речевого произведения: преимущества и ограничения Піхтовникова Л.С.	407
10. Лингвосинергетика: направления и перспективы Піхтовникова Л.С.	419
11. Эвристическая и интегрирующая роль синергетики в лингвистике Піхтовникова Л.С.	430
12. Самоорганизация концепта в художественном произведении Піхтовникова Л.С.	436
13. Синергетика в филологии – наука настоящего и будущего: перспектива изучения в университетах Украины Піхтовникова Л.С.	441
14. Лінгвосинергетика: евристичність, міждисциплінарність, комунікація вчених Піхтовнікова Л.С.	446
15. Витоки, основні положення, напрями і перспективи сучасної лінгвосинергетики (у науково-популярному викладі) Піхтовнікова Л.С.	448
16. Дискурс байки у синергетичному аспекті (на матеріалі англomовної прозової байки) Піхтовнікова Л.С., Гончарук О.Г.	458
17. Дискурс притчі у синергетичному аспекті Піхтовнікова Л.С., Яремчук І.М.	467
18. Інформаційно-синергетична модель англomовної детективної розповіді Піхтовнікова Л.С., Цапенко Л.В.	475
Глосарій основних понять синергетики у застосуванні до філології / лінгвістики Піхтовнікова Л.С.	489
Основні публікації (Піхтовнікова Л.С.).....	497
Монографії.....	501
Підручники.....	502
Дисертації, захищені під керівництвом Л.С. Піхтовнікової.....	503